

Implementation of export potential national agricultural enterprises

Bohdan Koval, Oksana Piankova

National University of food technologies, Kyiv, Ukraine

Keywords

Potential
Export
Wheat
Market
Agricultural

Article history:

Received 30.06.2013
Received in revised form
29.08.2013
Accepted 03.09.2013

Corresponding author:

Bohdan Koval
E-mail:
bohdan1991@ukr.net

ABSTRACT

Introduction. One of the priority directions of the development and presentation of Ukraine in the world is agriculture. Relevance of research due to the fact that in today's global world economy development effective management of the implementation of the export potential of domestic enterprises is one of the key factors for the successful operation national economy and the development of competitive advantage in foreign markets.

Materials and methods. While examining issues following methods were used: theoretical generalizations and comparisons, systematic approach, structural analysis.

Results. Dominant trends on the domestic and world wheat markets were analyzed, and was identified the key issues of national export potential of agricultural enterprises. Identified key companies in the wheat market. Developed areas of efficiency system that managing the implementation of the export potential of domestic enterprises.

Conclusions. The results are recommend to use while considering the possibility of entering the domestic enterprises on foreign markets.

УДК 339.564:338.439

Реалізація експортного потенціалу національних аграрних підприємств

Богдан Коваль, Оксана П'янкova

Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна

Вступ

Ефективне управління реалізацією експортного потенціалу національних підприємств дозволить Україні розвинути і здобути сильні конкурентні переваги на світовій арені. Прискоренню такого розвитку сприяє виявлення і реалізація потенційних можливостей підприємств експортно-орієнтованих галузей, зокрема сільського господарства, та всебічна підтримка державою їхньої зовнішньоекономічної діяльності.

Зернове господарство України є традиційно стратегічно, експортно-орієнтованим і найбільш ефективним напрямком народного господарства, здатним забезпечити продовольчі потреби не лише держави, а й за своїми потенційними обсягами задовольнити попит світового ринку. Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Першість за популярністю серед зернових сільгоспкультур утримує пшениця – на неї припадає майже половина всього виробництва зерна в країні (45%). Її вирощуванням займаються понад 24 тисячі сільськогосподарських підприємств, абсолютна більшість з них віддають перевагу озимим сортам. Виробництво пшениці (протягом останніх трьох років 2010-2012 рр. її врожай становив у середньому 18,16 млн. тонн) перевищує внутрішнє споживання майже вдвічі, що робить цю культуру експортоорієнтованою. Експортом пшениці в Україні займається більше 200 підприємств [1].

Питання продовольчої безпеки, зокрема підвищення цін на продовольство, особливо гостро турбує міжнародну спільноту. У світі прогнозується постійне збільшення попиту на зерно, особливо пшеницю, оскільки людство лише наближається до вирішення проблеми голоду. В даному контексті варто врахувати потенційні можливості українських підприємств зайняти лідируючі позиції на світовому ринку зерна.

Сьогодні в умовах світової економічної кризи та негативних процесів в економіці експорт виступає в ролі стабілізуючого фактора виробництва і слугує джерелом валютних і матеріально-технічних надходжень для структурної перебудови економіки. В Україні відсутній дієвий механізм на державному рівні, який дозволив би забезпечити прозору та ефективну діяльність національних товаровиробників на ринку зерна, а також сприяти їхньому виходу на зовнішні ринки. Саме тому вирішення проблем, які перешкоджають реалізації експортного потенціалу аграрних підприємств виступає першоосновою для успішної експортної діяльності країни на світових ринках і є рушієм продуктивного функціонування для національної економіки.

В працях зарубіжних і вітчизняних вчених значна увага приділяється дослідженню теоретичних положень щодо сутнісних характеристик експортного потенціалу, його класифікації, структуризації та моделювання.

Проте більшої уваги потребує розробка універсального дієвого механізму управління реалізацією експортного потенціалу вітчизняних підприємств та практичних шляхів досягнення стабільних позицій на зовнішньому ринку.

Матеріали і методи

Використано методи системного підходу, структурного аналізу, теоретичного узагальнення та порівняння. Використання наведених методів дало можливість найбільш комплексно оцінити процес реалізації експортного потенціалу національних підприємств-виробників пшениці, а також визначити реалії та головні тенденції, які існують на ринку пшениці.

Результати та обговорення

Незважаючи на значний обсяг напрацьовань існують різні точки зору на визначення експортного потенціалу підприємства. Узагальнення думок науковців, експортний потенціал підприємства можливо розглядати як динамічно змінювана складова економічного потенціалу, організаційно-технічна структура якого, підпорядковуючись місії і цілям підприємства щодо опанування зовнішніх ринків, з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища і внутрішнього його стану, здатний забезпечити стабільні обсяги продажів на світових ринках.

Основними показниками, що характеризують рівень експортного потенціалу є конкурентоспроможність підприємства виробляти продукцію (виробничий потенціал) та конкурентоспроможність виготовленої продукції.

Визначенню можливостей реалізації експортного потенціалу національних підприємств передую дослідження ситуації на внутрішньому і світовому ринку пшениці.

Доречно констатувати, що світовий ринок пшениці є досить нестабільним. У зв'язку з різким коливанням обсягів виробництва та перехідних запасів споживчий попит на пшеницю має тенденцію до зростання. Найважливіші показники, які характеризують стан справ на світовому ринку пшениці запропоновано у табл. 1.

Таблиця 1. Оцінка балансу ринку пшениці у світі

Показник, тис. тонн	2009- 2010 рік	2010- 2011 рік	2011- 2012 рік	2012- 2013 рік	Відносне відхилення 11/12 МР до 10/11 МР, %
Виробництво	686189	651898	695042	658729	6,62
Споживання	650015	653665	686990	681223	5,1
Експорт	137222	132483	154641	134834	16,73
Імпорт	133792	131645	147286	135393	11,88
Кінцеві запаси	200552	197947	198644	176709	0,35

Джерело: розроблено автором на основі [4].

Світове виробництво пшениці у 2011-2012 МР зросло на 6,62% в порівнянні з попереднім періодом та оцінюється в 695 млн. тонн. У поточному 2012-2013 МР за попередніми оцінками виробництво пшениці в світі знизиться на 5,72% або 36,3 млн. тонн у порівнянні з 2011-2012 МР і складатиме 658,7 млн. тонн.

У 2011-2012 МР спостерігається суттєве збільшення обсягів світового експорту пшениці до 154,6 млн. тонн, що на 16,73% більше ніж у 2010-2011 МР. У 2012-2013 МР прогнозується зниження експорту по відношенню до 2011-2012 МР на 12,8% або 19,8 млн. тонн.

Обсяги світового імпорту у 2011-2012 МР також демонстрували збільшення по відношенню до попереднього періоду на 11,88% до 147,3 млн. тонн. У 2012-2013 МР імпорт вірогідно знизиться на 8% або 11,89 млн. тонн в порівнянні з 2011-2012 МР і складатиме 135,4 млн. тонн.

За 2012 рік світові ціни на пшеницю продемонстрували 17% приросту в порівнянні з попереднім періодом. Середні ціни на пшеницю за аналогічний період склали на біржі CBOT 322,5 дол./т (2580 грн/т), на біржі Euronext 324,8 дол./т (2598,4 грн/т) [6].

Країнами лідерами з виробництва пшениці в світі за 2011-2012 МР є країни ЄС з обсягом виробництва 137,4 млн. тонн або 19,77% світового виробництва, Китай – 117,9 млн. тонн або 16,96 %, Індія – 86,9 млн. тонн або 12,5%, Росія – 56,2 млн. тонн

або 8,09%, США – 54,4 млн. тонн або 7,83%, Австралія – 29,5 млн. тонн або 4,24%. Україна посідає 9 місце серед найбільших виробників пшениці в світі з показником 22,3 млн. тонн або 3,21% світового виробництва.

Лідером з експорту пшениці за показниками 2011-2012 МР визнано США з 27,84 млн. тонн або 18% від сукупного світового експорту пшениці. Майже не відстають Австралія і Росія, які в минулому МР експортували пшеницю на рівні 23,2 млн. тонн або 15% і 21,6млн. тонн або 14% від світового експорту відповідно. Україна займає 6-е місце в світовому експорті з часткою в 4% або 6,19 млн. тонн від сукупного світового показника.

Найбільшим імпортером пшениці у світі за даними 2011-2012 МР вважається Єгипет з часткою 8% або 11,78 млн. тонн від сукупного світового імпорту. Близько 5% або 7,36 млн. тонн світового імпорту припадає на Бразилію та по 4% або 5,89 млн. тонн на Індонезію, Японію і Алжир. Частка світового імпорту Північної Кореї становить 3% або 4,42 млн. тонн, а імпорт Сирії, Туніса та Кенії знаходиться на рівні 2% або 2,95 млн. тонн від загального світового імпорту.

На внутрішньому ринку відбувається нарощування обсягів виробництва пшениці, збільшуються посівні площі та зростає експорт на зовнішні ринки. Конкуренція на ринку зерна наближена до досконалої.

Розглянемо основні показники, які характеризують стан українського ринку пшениці (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка балансу ринку пшениці в Україні

Показник, тис. тонн	2009- 2010 МР	2010- 2011 МР	2011- 2012 МР	2012- 2013 МР	Відносне відхилення 11/12 МР до 10/11 МР, %
Виробництво	20866	16844	22124	15500	31,35
Споживання	12300	11600	14950	12300	28,88
Експорт	9337	4302	5436	6200	26,36
Імпорт	28	40	100	100	250
Кінцеві запаси	2358	3340	5178	2278	55,03

Джерело: розроблено автором на основі [4]

У 2011-2012 МР виробництво пшениці в Україні демонструє приріст до попереднього року у розмірі 31,35% або 5,2 млн. тонн та перебуває на рівні 22,1 млн. тонн. У 2012-2013 МР в порівнянні з 2011-2012 МР прогнозується зменшення виробництва на 29,94 % або 6,62 млн. тонн. Посівні площі пшениці у 2012 році по відношенню до 2010 року збільшилася в розмірах на 6% .

Експорт культури у 2011-2012 МР в порівнянні з 2010-2011 МР зріс на 26,4% або 1,1 млн. тонн. Прогноз на 2012-2013 МР на 14,05% або 0,76 перевищує об'єми експорту в 2011-2012 МР, що свідчить про реалізацію Україною свого експортного потенціалу та посилення її позицій на світовому ринку пшениці. Також підвищився обсяг імпорту, але його обсяги залишаються не значними.

За 2012 рік внутрішні українські ціни на пшеницю зросли лише на 6% в порівнянні з 2011 роком. Середня ціна на пшеницю за серпень 2012 року в Україні (3 клас, EXW) склала 236 дол. т (1888 грн. т) [6].

Серед найпотужніших виробників пшениці доречно відзначити «Ілліч-Агро Донбас», «Зернопродукт», «Райз», «Нібулон», «Зоря Поділля» частка ринку яких перебуває в межах 1%.

В розрізі регіонів традиційно найкращі показники з вирощування пшениці демонструє Центральна Україна. Лідером з вирощування даної культури за

підсумками 2011-2012 МР визнана Полтавська область, на яку припадає 12% або 2,65 млн. тонн від сукупного обсягу виробництва пшениці в Україні. Друге місце за обсягами вирощування даної культури демонструє АР Крим з 10% або 2,21 млн. тонн від сукупного виробництва. На третьому місці в рейтингу областей Миколаївська і Донецька області, на які припадає по 7% або 1,55 млн. тонн всієї вирощеної пшениці. На Дніпропетровську, Запорізьку, Харківську та Одеську області вирощують по 6% або 1,33 млн. тонн загальноукраїнського виробництва пшениці.

Основними експортерами української пшениці є «Нібулон», «Кернел», «Топфер», «Хлібінвестбуд», «Нобле», «Серна», «Каргіл». Серед компаній першість з експорту пшениці в 2011-2012 МР здобула державна компанія «Хлібінвестбуд», на яку припадає 29% або 1,57 млн. тонн від сукупного експорту даної культури. На другому місці знаходиться «Нібулон» з суттєвим відривом від лідера, експортувавши минулого маркетингового року 9% або 0,5 млн. тонн пшениці. На компанії «Топфер» і «Кернел» припало по 8% або 0,43 млн. тонн від загальних поставок пшениці закордон. На вітчизняні компанії припало 66% або 3,59 млн. тонн українського експорту пшениці, міжнародні компанії експортували відповідно 34% або 1,84 млн. тонн пшениці.

Найбільшими імпортерами української пшениці за підсумками 2011-2012 МР визнані Туніс - 23% або 1,25 млн. тонн від сукупного експорту пшениці з України, Сирія - 20% або 1,09 млн. тонн, Кенія - 19% або 1,03 млн. тонн, Ізраїль - 17% або 0,92 млн. тонн і Іспанія - 10% або 0,54 млн. тонн.

Державне регулювання ринку пшениці в Україні є однією з передумов динамічного і стабільного його розвитку, як наслідок здобуття статусу надійного та потужного гравця на світовому ринку пшениці. Не зважаючи на досягнення українських виробників щодо реалізації експортного потенціалу, доречно зауважити, що на сьогоднішній день держава не відіграє стимулюючої ролі щодо зерновиробництва і поки не здатна ефективно реагувати на виклики глобальної економіки. Основними проблемами є:

- відсутність дієвого механізму державного регулювання ціноутворення на зернову продукцію, тобто держава повинна координувати та узгоджувати цінову політику на загальнонаціональному та світовому ринках;

- високий рівень кредитних ставок, так, наприклад, кредити в ЄС, які надаються аграрному сектору, коштують від 2 до 4 %, у США – 0 %, в Україні – до 25-30 % річних [5];

- недосконалість бюджетної підтримки галузі, державні агенти, такі як Аграрний фонд, Держрезерв, ДАК «Хліб України» ведуть нескоординовану діяльність на українському ринку пшениці. Також значно послаблює позиції експортерів пшениці заборгованість держави з відшкодування ПДВ.

Виходячи з проведеного моніторингу стану справ на внутрішньому і світовому ринках пшениці, на наш погляд, одним з найсуттєвіших факторів, які впливають на успішність реалізації експортного потенціалу національних підприємств-виробників пшениці є система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на ринку зерна.

На підґрунті проаналізованих джерел сформовано рекомендації, які допоможуть підвищити ефективність реалізації експортного потенціалу національних підприємств за рахунок удосконалення державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності на ринку зерна [7]:

1. Відмова від практики стихійного визначення об'єктів державного цінового регулювання, що створює ситуацію невизначеності та підвищує ризикованість

оперування на вітчизняних ринках зерна, а також зменшує потенційні прибутки національних експортерів. Для усунення негативної дії цього чинника потрібно запровадити систему оприлюднення переліку об'єктів державного цінового регулювання та рівень максимальних і мінімальних цін на зерно до періоду сівби з врахуванням факторів світового зернового ринку.

2. Запровадження обмежень експорту зерна тільки у виключних критичних обставинах, коли є нестача зерна на внутрішньому ринку та не спрацьовують економічні механізми регулювання.
3. Підвищення ефективності механізму моніторингу залишків, наявності і витрачання зерна на внутрішньому ринку. Цього можна досягти за рахунок постійного контролю, якісного правового регулювання та фінансового забезпечення, за наявності яких застосування нових технологій моніторингу дасть змогу підвищити точність інформування. Це дозволить зменшити невиправдане застосування квотування і митного регулювання по відношенню до експорту зерна.
4. Розробка і впровадження реальної та дієвої загальнодержавної економічної програми розвитку зернового сектору та ринку зерна, що дозволить використовувати такий визначальний для економічно розвинених країн важіль державного регулювання ринку зерна, як державне планування і програмування. Для цього необхідно системно розробити і задіяти стимули підвищення урожайності зерна, розвитку технології виробництва на інноваційній основі.
5. Підвищення ефективності державних економічних методів регулювання ринку за рахунок сприяння співпраці державних органів з міжнародними недержавними організаціями, зокрема з міжнародною асоціацією торгівлі зерном і кормами, міжнародною радою по зернових, організацією з питань продовольства та сільського господарства тощо;
6. Впровадження дієвої системи страхування ризиків, які виникають в процесі операційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Це дозволить створити базу для розвитку потужностей підприємства, а також підвищити економічні гарантії за результати діяльності підприємства.
7. Запровадження державної підтримки аграрного сектору шляхом зниження кредитних ставок, як в державних так і комерційних банках, представлення можливості підприємствам закуповувати посівні та паливно-мастильні матеріали на пільговій основі, а також надання вигідного лізингу сільськогосподарської техніки на період посіву, обробки та збору урожаю.
8. Розробка спрощеної системи митно-тарифного регулювання для підприємств експортерів зерна, що дасть можливість підприємствам, які мають і наращують експортний потенціал успішно реалізувати його на зовнішніх ринках.

Впровадження запропонованих заходів щодо удосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на ринку зерна призведе до:

- покращення фінансового стану та виробничих потужностей національних підприємств;
- збільшення потоку інвестицій в аграрний сектор та спрощення можливості доступу до фінансових ресурсів;
- підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світових ринках;

- формування та реалізації експортного потенціалу національних товаровиробників, що збільшить потік валюти в країну та стимулюватиме ріст ВВП України.

Висновки

Національні товаровиробники мають усі шанси для реалізації свого експортного потенціалу та здобуття стійких конкурентних переваг на зовнішніх ринках пшениці. Попит на світовому ринку пшениці демонструє тенденцію до збільшення, що стимулює зростання ціни на культуру. В таких умовах наявність потужних потенційних ресурсів України, як аграрної держави, дає можливість реалізації експортного потенціалу вітчизняним підприємствам на світовому ринку пшениці.

Основними перепонами для успішної реалізації експортного потенціалу національних товаровиробників пшениці є недостатня узгодженість та систематизованість законодавства України, відсутність дієвого механізму державного регулювання ціноутворення на пшеницю, високий рівень кредитних ставок і недосконалість бюджетної підтримки вітчизняних виробників, відсутність розвиненої та дієвої системи страхування ризиків, які виникають в процесі господарської діяльності аграріїв.

Тому в ситуації, що склалася ефективна реалізація експортного потенціалу національних виробників пшениці можлива лише за умови прозорої державної політики в аграрній сфері та всебічної підтримки вітчизняних підприємств.

Література

1. Абсава Л. О. Експортний потенціал агропродовольчого комплексу в умовах глобалізації продовольчих ринків / *АгроСвіт*. – 2010. – № 16. – С. 17–24.
2. Березюк Ю. Б. Формування експортного агропродовольчого потенціалу регіону / *Економіка АПК*. – 2009. – № 10. – С. 123–126.
3. Супіханов, Б. К. Експорт-імпорт зернових культур в Україні / *Економіка АПК*. – 2009. – № 6. – С. 14–17.
4. Міністерство сільського господарства США (USDA): Аналіз ринку зернових [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market
5. Членство в СОТ: перспективи аграріїв / *Урядовий кур'єр*. – 2007. – № 223. – С. 5–6.
6. Пресслужба Аграрного Союзу України: інформаційний бюлетень незалежної експертної ради з питань цінової ситуації на аграрному ринку / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aau.org.ua/rynky-ta-ciny/novini-rinkiv-1>
7. Сиченко В.В., Сиченко О.О. Державна підтримка та регулювання експорту зерна з України / [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/econ/2011_3/Sichenko.pdf
8. Kobuta. Pricing Policy of the State Regarding Agribusiness Products in the Light of European Integration and Commitments to the WTO/Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Use of Natural Resources ("Economics, Agrarian Management and Business" Series) – 2010. – Vol. 154. Pp.172–180.
9. Rich Nelson. Wheat jumps as Ukraine exports fall / *Agriculture* – 2012. – Pp. 1–12.

Reference

1. Absava L. O. (2010), *Eksportnyi potentsial ahroprodovolchoho kompleksu v umovakh hlobalizatsii prodovolchychk rynkiv, Agrosvit*, 16, pp. 17–24.
2. Bereziuk Yu. B. (2009), *Formuvannia eksportnoho ahroprodovolchoho potentsialu rehionu, Ekonomika APK*, 10, Pp. 123–126.

3. Supikhanov, B. K. (2009), Eksport-import zernovykh kultur v Ukraini, *Ekonomika APK*, 6, PP. 14–17.
4. Ministerstvo silskoho hospodarstva SShA (USDA): *Analiz rynku zernovykh*, available at: http://ukrselko.com/uploads/media/UkrSelko_Grain_Market
5. Chlenstvo v SOT: perspektyvy ahrariiv. (2007), *Uriadovyi kurier*, 223, pp. 5–6.
6. Pressluzhba Ahrarnoho Soiuzu Ukrainy: *informatsiinyi biuleten nezaleznoi ekspertnoi rady z pytan tsinovoï sytuatsii na ahrarnomu rynku*, available at: <http://www.aau.org.ua/rynky-ta-ciny/novini-rinkiv-1>
7. Sychenko V.V, Sychenko O.O. (2011), *Derzhavna pidtrymka ta rehuliuвання eksportu zerna z Ukrainy*, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vdnuet/econ/2011_3/Sichenko.pdf
8. Kobuta S. (2010), Pricing Policy of the State Regarding Agribusiness Products in the Light of European Integration and Commitments to the WTO, *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Use of Natural Resources ("Economics, Agrarian Management and Business" Series)*, 154, pp.172–180.
9. Rich Nelson. (2012), Wheat jumps as Ukraine exports fall, *Agriculture*, pp. 1–12.